

полягає у формальній рівності, що може бути усвідомлена крізь єдність трьох складових: 1) суспільних відносин; 2) свободи і 3) справедливості [7, с. 5].

Незважаючи на багатоманітність до визначень поняття “право”, на сьогодні воно залишається актуальним, що потребує поглибленої уваги. Адже, існуючі погляди на розуміння визначення права мають у своєму підґрунті різні за своєю суттю основи.

Одні автори визначальним у праві вказують на волю людини та суспільства (панівного його класу); інші не уявляють права без державного впливу (примусу), яким останнє забезпечується; дехто вважає, що право неможливо поза суспільством, суспільними відносинами; деякі дослідники перебувають на позиціях, що для права характерним є матерія, яка виявляється у писаній нормі поведінки суб'єкта; відтак останні мають стати невід'ємною частиною дефініції права.

Отже, подальше розроблення поняття “право” має продовжуватися у межах існуючої гуманістичної концепції, панівної у суспільстві, що відобразатиме усі його (права) змістовні елементи, тим самим розкриваючи його сутність.

ЛІТЕРАТУРА :

1. Трубецкой Е. Н. Лекции по энциклопедии права / Е. Н. Трубецкой. – М. : Типография А. И. Мамонтова, 1917. – 227 с.
2. Явич Л. С. Общая теория права / Л. С. Явич. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1976. – 287 с.
3. Теория государства и права : учебник / В. К. Бабаев, В. М. Баранов, Н. В. Витрук [и др.] ; под ред. В. К. Бабаева. – М. : Юристъ, 2003. – 592 с.
4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2006. – 476 с.
5. Загальна теорія держави і права / за ред. проф. М. В. Цвіка, доц. В. Д. Ткаченка, проф. О. В. Петришина. – Х. : Право, 2002. – 340 с.
6. Андрійв В. Соціальна сутність права як регулятора суспільних відносин / В. Андрійв // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 10 (142). – С. 44-47.
7. Ракул О. В. Теоретичні засади удосконалення діяльності державного апарату України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Ракул Оксана Володимирівна. – К., 2010. – 17 с.

*Л. А. Кушинська
доцент кафедри суспільних наук
КНУТКТ імені І. К. Карпенка-Карого,
кандидат історичних наук, доцент
(м. Київ)*

ПРАВОВИЙ ЗВИЧАЙ У СТУДІЯХ ПАВЛА ЧУБИНСЬКОГО

Дослідження правового звичаю у Російській імперії займає особливе місце серед численних наукових праць та розвідок, котрі поживались з другої половини XIX століття. Адже звичаєве право звертало увагу на особливості національних

правових уявлень численних народів кріпацької держави, політика якої була спрямована на денаціоналізацію.

Павло Платонович Чубинський, автор національного гімну України й учасник численних наукових експедицій та розвідок, одним з перших у середині ХІХ століття зробив звичаєве право предметом свого дисертаційного дослідження, піднявши його на академічний рівень. Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата правових наук, захищена в Петербурзі, носила назву “Нариси народних юридичних звичаїв і понять з цивільного права Малоросії” [1].

Павло Платонович передбачав актуальність врегулювання правовідносин селян й розумів, що після селянської реформи це питання офіційно постане на порядку денному. Легалізація народних звичаїв, як джерела права, містилась у самому тексті Загального положення про селян, які вийшли з кріпосної залежності від 19 лютого 1861 року. Зокрема, тут зазначалось, що селянам дозволяється застосовувати власний звичай при вирішенні приватних майнових відносин, справ, що пов’язані з успадкуванням, опікою і піклуванням [2, с. 59].

Паралельно з кодифікаторами, котрі занурились у букву писаного закону, П. Чубинський продовжує роботу над народними звичаями, розуміючи важливість таких у регулюванні громадського побуту селян. Дослідник об’їхав більше п’ятдесяти повітів, опрацьовував книги рішень волосних судів і зробив більше тисячі копій цих рішень [4, с. 234]. Павло Платонович працює не лише у описовому стилі збирання й фіксації селянських звичаїв з їх певною систематизацією, що стало популярним у ХІХ столітті. Результатом наукового пошуку стало укладання у 1862 році програми для збирання матеріалів про юридичні звичаї в Україні, що надало проблематиці звичаєвого права нового академічного імпульсу.

Восени цього ж року, після написання вірша “Ще не вмерла Україна” та відвідин могили Т. Г. Шевченко дослідника було заслано на північ Архангельської губернії. За сім років перебування в засланні дослідник пише кілька наукових робіт та бере участь у кількох наукових експедиціях до Печорського краю та по губерніях Північної Двіни. На початку 1869 року вченого було тимчасово викликано з заслання для особистої доповіді на засіданні Російського Географічного товариства. Тут Павла Платоновича було обрано дійсним членом і за клопотанням Президії Товариства врешті дозволено повернутись в Україну.

Одразу ж по поверненню до Києва П. Чубинський організовує експедицію в так званий тоді “Південно-Західний Край”, тобто, Україну. Опрацьовані дослідником фольклорно-етнографічні матеріали вмістились у семи томах загальним обсягом триста друкованих аркушів. Народні звичаї описуються у другому, четвертому та шостому томах праці. Другий том присвячений повір’ям та звичаям, пов’язаним з окремими порами року, четвертий докладно описує родинні звичаї у їх прив’язці до важливих подій в особистому житті людини: народження, хрестини, весілля, смерть.

Одних весільних пісень у цьому тому було вміщено тисяча дев'ятсот сорок три тексти [5, с. 139].

Шостий том “Народніе юридические обычаи по решениями волостных судов” Павло Платонович присвячує звичаєвому праву українців, котре, на відміну від більшості сучасників і подальших дослідників, відрізняє від просто звичаїв. Зібрані волосні рішення судів розподіляються по губерніям, а всього опрацьовано документи Київської, Волинської, Подільської Полтавської Гродненської та Мінської губерній, та ще одне рішення Клишківського суду Хотинського повіту Бесарабської області [3].

У першій частині цього тому розміщено працю відомого українського правника Олександра Кістяківського “Волосні суди, їх історія, сучасна їхня практика й сучасне їх становище”, а також статтю самого Павла Платоновича “Короткий нарис народних юридичних звичаїв, складений на підставі доданих цивільних рішень”, що містить зібрані рішення волосних судів. Друга частина тому присвячена рішенням волосних судів у кримінальних справах, третя – цивільним рішенням волосних судів.

Особлива увага рішенням волосних судів пояснюється дослідником тим, що на його думку, саме такі є важливим матеріалом для вивчення народних звичаїв, а по-друге, слугують відображенням розумового й морального стану народу взагалі [3, с. 31]. Опрацьовуючи рішення волосних судів, П.Чубинський звертає увагу на окремі аспекти їх роботи. Зокрема, зазначає, що більшість з судів взагалі не є такими, котрі він сподівався побачити. Також зазначається, що суд подекуди перевищує межі наданої йому влади, однак, здебільшого в галузі кримінального права й тому, що досі відсутній належний судовник (збірка) проступків, що відноситься до його юрисдикції. При цьому, дослідник відмічає розумність їх рішень.

Стосовно професіоналізму й неупередженості працівників, П.Чубинський зазначає, що підкуп судів доволі рідке явище. Буває, що сторона, котра виграла справу, виставляє могорич, але то без попередньої змови, що не впливає на характер рішення. Більше того, на Українських землях (у Південно-Західному краї) могорич не настільки поширений, як на іншій стороні Дніпра. Дослідник звертає увагу на зв'язок могоричу з давнім звичаєм “заводь”, котрий пов'язує з “ізводом” (частуванням) Давньої Русі й зазначає, що це не вважалось підкупом, а завжди розглядалось як сусідська справа, прояв слов'янської гостинності [3, с. VI].

П. Чубинський відзначає й недоліки волосного суду, як-от “відмова у правосудді”, що полягала або у відхиленні перегляду справи, чи взагалі неприйняття її до розгляду. Найчастіше таке траплялось з об'єктивних причин, як-от неповний склад суду або нечіткість вимог. Звертається увага на сваволю волосних старшин, колишніх поміщицьких управителів. Також відчутною вадою, на думку дослідника, є повільність виконання судових рішень, прогалини у чинному тоді законодавстві, що призводило до відсутності єдності у призначенні санкцій. Зокрема, одні суди є прихильниками – штрафів та арештів, інші – тілесних покарань. “Отсутствие сельского судебного с одной и недостаточность юридического контроля с другой

стороны причины отсутствия единства. Съезд мировых посредников занят множеством административно-хозяйственных вопросов и не имеет возможности прилагать особенного старания в области чисто-юридической” [3, с. VII].

На думку П. Чубинського, загалом судді є шанованими й поважними особами, котрі отримують гідну винагороду за свою працю. Так, у місті Ямполь, Острозького повіту Волинської губернії за кожен присутній день судді отримують двадцять копійок, тобто, розмір заробітної платні, існуючої у тих місцях.

На підставі аналізу судових рішень можна зробити висновки, по-перше, про поступки суду на користь народного право розуміння й здорового глузду, по-друге, про звичайний рівень правосвідомості пересічного селянина. П. Чубинський зазначає: “не дивлячись, що народ у своєму розумінні не усвідомлює справедливості приватної лісової власності, книги волосних судів рясніють рішеннями про покарання за крадіжку поміщицького лісу” [3, с. VII].

Логіка розміщення справ за їх кількістю переконує в тому, що в українському селянському побуті тяжкі злочини були рідким явищем. Перше місце серед кримінальних справ посідає крадіжка, саме їй присвячено більшість судових рішень. Далі йде приховування й присвоєння чужого майна, пошкодження майна та пограбування. Наступним пунктом перераховуються злочини проти особистої безпеки, до яких відносились особисті образи, словом, ділом, образи між жінками та бійка. За нанесення побоїв дітям, всупереч поширеній думці, також передбачалась відповідальність, зокрема, жінці, що вдарила дванадцятирічного хлопчика, присудили штраф один карбованець сріблом [3, с. 173].

У разі спокушення суд здебільшого присуджував до одруження або до виплати одноразового грошового утримання. Відмова взяти шлюб після попередніх змовин передбачала відсутний штраф. Білоцерківський суд Васильківського повіту Київської губернії присудив нареченому, котрий “передумав й одружився з іншою”, відшкодувати тридцять карбованців сріблом сім’ї колишньої нареченої. Додатково в суспільну касу він повинен був сплатити п’ять карбованців сріблом [3, с. 182].

Варто уваги, що Павло Платонович, задовго до французької історичної школи анналів, побачив зв’язок природних особливостей краю й національного характеру місцевого населення та його праворозуміння. “Історичне життя, ґрунтовні особливості й кліматичні умови, ось ті сили, котрі визначають характер юридичних звичаїв даного племені” [3, с. 31]. А корінною рисою українського народу дослідник вважав сильний розвиток особистості. Ідея особистості проходить через всі відносини, починаючи з сімейних, родинних.

Таким чином, Павло Платонович Чубинський, досліджуючи судові рішення, визначав питому вагу правового звичаю в них, як джерела права, загальні риси звичаєвого права, а також особливості українських народних правових уявлень. Дослідник зазначав, що “загальною рисою народного звичаєвого права є те що воно служить вираженням не формальної, а матеріальної правди.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Чубинский П. Очерк народных юридических обычаев и понятий в Малороссии / П. Чубинский. – С-Пб, 1869. – 41 с.
2. Российское законодательство X–XX веков. – Т. 7. Документы крестьянской реформы. – М., 1989. – 816 с.
3. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом. Юго-Западный отдел : материалы и исследования, собранные д.-чл. П. П. Чубинским; издан под наблюдением чл.-сотр. П. А. Гильтебрандта: препринт вид. В 7 т. Т. 6 / відп. за вип. Г. Скрипник ; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К., 2011. – 432 с.
4. Правовой звичай як джерело українського права IX–XIX ст. / за ред. І. Б. Усенка. – К. : Наукова думка, 2006. – 280 с.
5. Одарченко П. Наукова діяльність Павла Чубинського / П. Одарченко // 125 Років Київської Української Академічної традиції 1861–1986 : збірник / за ред. М. Антоновича. – Нью-Йорк, 1993. – 642 с.

С. В. Кушинська
професор кафедри суспільних наук
КНУТКТ імені І.К.Карпенка-Карого,
кандидат історичних наук, доцент
(м. Київ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ У 90-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Державна розбудова України, котра на початку 90-х років минулого століття стала логічним відновленням історичної справедливості, потребувала мобілізації сил та ресурсу. На фоні відсутності Нової Конституції суверенної України й відповідних інших законів суверенної держави, інфляції та непрогнозованих законів ринку, питання культурної сфери не відійшло на другий план.

Насамперед, згідно третьої статті Закону України “Про правонаступництво” в суверенній Україні зберігали чинність ті закони й підзаконні акти УРСР, котрі не суперечили документам, ухваленим після проголошення незалежності [2]. Відтак, наша держава, як фундатор ООН, підтвердила свої міжнародно-правові зобов’язання, зафіксовані в базових документах організації – Загальній Декларації прав людини та її двох обов’язкових пактах – Міжнародному пакті про економічні, соціальні й

В сфері внутрішнього права, по-перше, до 2000 року зберігав чинність Закон УРСР “Про охорону і використання пам’яток історії та культури” зі змінами й доповненнями [6]. Документ визначав, що є пам’яткою історії та культури та державну охорону таких. По-друге, було прийнято низку нормативно-правових актів, що регулюють сферу культури в Україні. Окремі з них чинні до сьогодні, окремі втратили чинність. Одним з перших у червні 1991 року було прийнято Закон України